

УДК 811.161.2'373.21.611(477.83)

DOI: <https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2023.281363>Любомир Сегін*

МІКРОТОПОНІМИ НАТУРОГЕННОГО ПОХОДЖЕННЯ СЕЛА ВЕЛИКІ ДІДУШИЧІ СТРИЙСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті проаналізовано особливості мікротопонімів натурогенного походження села Великі Дідушичі Стрийського району Львівської області. У результаті аналізу 281 мікротопоназви виокремлено 8 семантичних груп, у кожній із яких окреслено значення мотивувальних основ, з'ясовано їхню етимологію. З'ясовано, що найбільш вагому частку в ономастиконі села займає термінологія на позначення водних реалій та мікротопоніми, сформовані на базі фітотермінології, які й стали основою творення 29 і 34 пропріативів. Найбільшу кількість найменувань зафіксовано від апелювативів *кальбаня / став і луг* – 6 і 9 номінацій.

Ключові слова: мікротопонім, географічний термін, твірна основа, стрижневе слово, атрибутивний компонент, значення.

Sehin Liubomyr. Microtoponyms natural origin of the village of Velyki Didushychi (Stryi district, Lviv oblast).

The author analyzes the lexical-semantic features of naturogenic microtoponyms of the village of Velyki Didushychi (Stryi District, Lviv Oblast). As a result of the study of 281 microtoponyms, 8 semantic groups of microtoponyms were identified: names denoting different types of elevations, reduced relief, the stems of which characterize the flatness of the area, the shape, color of the microterritory, fauna, and characterize the structure or properties of the soil, formed from water realities and plant names. In each thematic group, the meaning of motivational stems is outlined, and their etymology is clarified. On the basis of calculations, it was found that the most significant share in the analyzed onomasticon of the village is occupied by the terminology for the designation of water realities and microtoponyms, formed on the basis of phytoterminology, which is connected with the natural location of the settlement between two rivers, forest areas and the presence of a large number of small water basins, which became the basis for the creation of 29 and 34 proper names of monolexical, compound and prepositional structure to designate 11 and 13 microobjects, respectively. Within these groups, the largest number of names was recorded from the appellatives *kalybania / stav* and *luh* – 6 and 9 nominations. It was found that the propriatives for marking the reduced relief, of which there are 12 units in the mentioned village, are also productive. The thematic groups that are less productive or unproductive in the studied territory are outlined, among which the microtoponyms, the stems of which characterize the flatness of the area, are the least quantitatively represented.

Keywords: microtoponym, geographical term, creative stem, core word, attributive component, meaning.

Неофіційні найменування завжди були невід'ємною складовою української системи іменування. Такими неофіційними онімами, що насичують усне спілкування, є й мікротопоніми, які переважно не фіксують письмові джерела. Дослідження мікротопонімів України, окремих її регіонів і населених пунктів є одним із важливих завдань української ономастики сьогодні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Українська ономастика має в своєму розпорядженні чимало комплексних наукових праць на матеріалі різних регіонів, у яких наголошують на науковій цінності фіксації мікротопонімів, аналізують пропріативи зі структурного, семантичного, словотвірного (В. Баньої, З. Купчинська, Н. Лісняк, О. Лужецька, О. Михайльчук, Т. Поляруш, М. Сороцька, Я. Янчишина та ін.), діахронійного (О. Василик, О. Мосур та ін.),

* Любомир Сегін, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Національного університету «Києво-Могилянська академія» (Київ, Україна); e-mail: l.sehin@ukma.edu.ua

етимологічного (М. Габорак, Ю. Громик, Є. Отін та ін.) та етнографічного, лінгвокультурологічного (Яніцька 2012, М. Федурко, В. Котович) аспектів. Результатом кропіткої праці мовознавців є й низка словників (Габорак 2013, Г. Аркушин, Т. Гаврилова, З. Денисенко та ін.). Досить популярним об'єктом досліджень мікротопоніми є й в інших слов'янських мовах (А. Mikiciuk, E. Spahić, G. Kowalew та ін.). Одним із регіонів України, де мікротопоніми досліджено найгрунтовніше, є Львівщина, названі оніми якої вивчали на рівні дисертацій (О. Проць, Сокіл 2008). Н. Яніцька досліджувала й мікротопоніми Стрийщини, проте найменування села Великі Дідушичі охоплено частково (близько 10 одиниць зафіксовано в додатках дисертаційного дослідження) [Яніцька 2012, с. 235–396]. Проаналізовані дослідницею мікротопоназви не дають цілісної картини семантичних і структурних особливостей назв мікрооб'єктів згадуваного села. Відповідно, такий стан лінгвістичного опрацювання теми зумовлює її актуальність.

Мета дослідження – проаналізувати мікротопоніми натурогенного походження села Великі Дідушичі Стрийського району Львівської області, похідні від апелятивно-онімних назв.

Матеріалом статті слугує 281 назва мікрооб'єктів різних часових зрізів: за часів Польщі, радянський період та після відновлення незалежності України, з яких оніми натурогенного походження становлять 40 %.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній ономастиці чітко простежувані дві тенденції витлумачування терміна *мікротопонім*: 1) вузьке розуміння (В. Баньої, Н. Лісняк, О. Лужецька, Н. Сокіл, Яніцька 2012 та ін.) та широке потрактування [Ординська 2020, с. 5]. За робочу приймаємо дефініцію О. Карпенко «мікротопонім – власна назва невеликого місцевого географічного об'єкта та частини макрооб'єктів (лісків, урочищ, полів, сінокосів, стежок, пасовищ, окремих каменів тощо)» [Карпенко 2007, с. 362]. Одним із завдань дослідження мікротопонімів постає вивчення мотиваційної бази малих географічних назв, оскільки в таких онімах закодовано особливості освоєння народом простору, його історію, матеріальну й духовну культуру, елементи побуту, суспільно-економічний розвиток регіону тощо. Лексико-семантичний аналіз твірних баз онімів розкриває й такі одиниці, які з часом зникли, однак функціонують досі у складі онімів [Сокіл 2008, с. 29]. Мікротопоніми натурогенного походження мотивовані певними характерними ознаками мікрооб'єкта. Такі найменування дослідники вважають найдавнішими і на досліджуваній місцевості є продуктивними. За семантикою апелятивної основи зібрані найменування класифікуємо на групи.

1. Мікротопоніми, утворені від основ на позначення різного характеру підвищень. Група найменувань, мотивованих апелятивами на позначення підвищень складається з дериватів із такими лексемами:

Апелятив *бéрег* (< псл. *bergъ, що означало 'гора, висота' (ЕСУМ I, с. 170)) є полісемантичним. У літературній мові має значення 'край землі, що межує з поверхнею річки, озера, моря і т. ін.' (СУМ I, с. 158), 'підвищення, пригірок; гора, схил гори; схил яру, долини; високий стрімкий берег, провалля' (Марусенко, с. 216). Дослідники також фіксують уживання аналізованого номена в близькому лексичному значенні в бойківських говірках: 'високий стрімкий берег, провалля', 'пагорб, підвищення, гора' (Рудницький, с. 17–18), 'берег; неврожайна, непридатна для обробітку земля', 'неужите місце; узгір'я' (Онишкевич I, с. 50), у говірках Івано-Франківщини: 'підвищення вздовж річки' (Личук, с. 29). Н. Сокіл наголошує на тому, що в Карпатській зоні, крім ознаки

межі, все більш релевантною є ознака висоти [Сокіл 2008, с. 33]. Географічний термін *béreg* на досліджуваній території реалізований мікротопонімами *Beregii* (поле), *Na Beregax* (пасовище).

Апелятив *вал* (запозичено з середньовісньонімецької мови *wal* 'насип', можливо, через польську (пор. пол. *wal*) (ЕСУМ I, с. 322–323)) виражає значення 'високий земляний насип навколо поселення, міста або фортеці для захисту від ворога' (ВТССУМ, с. 73), 'земляний насип; високий насип землі' (Данилюк, с. 15), 'довгий природний земляний насип', 'невелике підвищення' (Личук, с. 43) та вживається в мікротопонімах *Валі* (пасовище), *На Валax* (дещо вище місце).

Апелятив *горá* (< псл. *goga) зафіксований зі значеннями 'значне підвищення над навколишньою місцевістю або серед інших підвищень' (СУМ I, с. 124), 'гору, узгір'я в порівнянні з долиною' (Рудницький, с. 21), а також у суміжному регіоні позначає 'підвищення на поверхні рівнини', 'невелике підвищення' (Данилюк, с. 26) і виступає складовим компонентом мікротопонімів *Ліса Горá* (правий берег ріки Свічі), *На Лісії Горі* (поле). Мікротопонім *Горі* (частина села) < *gorí* 'догори', 'під гору', 'вверх села, горішній кінець села' (Онишкевич I, с. 185), присл. 'угору' (Шило, с. 95).

Поодинокі приклади мікротопонімів (*Горбі* (поле), *Купина* (місце), *Могівка* (місце)) у селі зафіксовано з лексемою *горб* (від кореня *gerb-, вираженим у дієслівній основі *ger – 'крутити, вити' (ЕСУМ I, с. 563)) в одному зі значень 'невелике округле підвищення на площині; бугор, пагорбок' (СУМ II, с. 125), 'підвищення, гора' (Рудницький, с. 21) і номеном *могілка* < *могіла*, в якому українські лексикографи вбачають два значення: 1) 'штучне земляне підвищення, курган' (Марусенко, с. 236); 2) 'купа каміння' (Рудницький, с. 26).

2. Мікротопоніми, похідні від лексем на позначення зниженого рельєфу. У досліджуваному селі зафіксовано 13 (4,6 %) найменувань мікрореалій, мотивованих апелятивами для ідентифікації низин.

Апелятив *винаді* побутує в значенні 'низина біля річки', 'прибережжя при розливі', 'мокра низина' і формує одну власну назву *Винаді* (пасовище). Можна припустити, що назва могла виникнути від дієслова *винадати* в значенні 2 'падати на землю (про дощ, сніг і т. ін. або осідати (про росу, іній тощо))' (СУМ I, с. 445).

Номен *долів* 'вниз', 'внизу' (Онишкевич I, с. 226), 'нижній кінець села' (Дидик-Меуш, с. 82) є твірною основою мікротопоніма *Долів* (частина села).

Лексема *оболонь* (< псл. *bolнь 'трав'яниста низина' (ЕСУМ IV, с. 140)) в одному зі значень 'луг, низьке місце' (Онишкевич I, с. 65), 'луг, пасовище (перев. над рікою)' (Шило, с. 188), 'мокра заболочена низина' (Данилюк, с. 63) мотивує пропріатив *Оболонь* (сінокіс).

На базі апелятива *охаб* 'калюжа, болото, старе русло річки' (ЕСУМ IV, с. 239), 'яр' (Шило, с. 190) виник мікротопонім *Охаб* (долина).

Для позначення від'ємного рельєфу в мікротопонімії села використано й лексему *коріто* зі значенням 'долина між двома горами' (Марусенко, с. 232): *Коріто* (долина). Подібні найменування виникають шляхом метафоричного перенесення, причиною якого є подібність до якогось предмета.

Окопіском називають 'єврейське кладовище' (Онишкевич II, с. 18). У літературній мові *окопіско* – те саме, що окопище (СУМ V, с. 675), пор. пол. *okopisko* 'дав. відокремлене місце, призначене для поховання померлих (переважно про єврейський цвинтар)' [SJP <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/okopisko;5465858.html>]. Цей апелятив пояснює мікротопонім *Окопіско* (жидівський цвинтар).

У зібраних матеріалах наявні мікротопоніми з лексемою *рів* (< псл. *говъ < guti (ЕСУМ V, с. 87)), який тлумачать як 'довга глибока канава, розмита водою або викопана в землі' (ВТССУМ, с. 1032), 'заглиблення в ґрунті невизначеної форми', 'повздожня яма' (Данилюк, с. 81), 'канал, штучно створений для відведення води з певною метою' (Личук, с. 239): *Рів, За Ровом* (поле).

Загальна назва *фоса* (через посередництво польської мови (пор. fosa 'канава, рів') запозичена з італійської (ЕСУМ VI, с. 123)) 'рів, канава, яма' (Грінченко IV, с. 378), 'рів' (Онишкевич II, с. 332), 'штучно викопана продовгувата канава для протікання води' (Личук, с. 287) стала основою для мікротопонімів *Фоса, Панська Фоса*.

Географічний термін *яма* (< псл. *jama 'знаряддя праці, за допомогою якого можна викопувати заглибини в землі' (ЕСУМ VI, с. 546)) зі значенням 'заглиблення на місці водойми; долина, котловина' (Марусенко, с. 256), 'яма', 'долина' (Рудницький, с. 22), 'вир у річці' (Громко, с. 207) виступає складовою частиною мікротопоніма *Вербінська Яма* (місце купання).

3. Мікротопоніми, основи яких характеризують рівнинність місцевості. Мікротопоніми цієї групи становлять лише 1,8% від загальної кількості всіх назв природного походження.

Апелятив *лан* (через посередництво польської і чеської запозичено з середньовісньонімецької *lehen* 'відданий в оренду маєток' (ЕСУМ III, с. 189–190)) є частиною двослівного мікротопоніма *Куликів Лан* (поле). Лексема *лан* означає 'рівнинний наділ землі', пор. укр. діал. *лан* 'рівне поле' (Черепанова, с. 120), 'безліса рівнина, рівний, широкий простір; поле; великий безлісий простір оброблюваної землі; ділянка оброблюваної землі, яка має певні межі; заст. ділянка оброблюваної землі в межах 10-30 десятин як міра площини' (СУМ IV, с. 443), 'лан; рівне поле; великий шмат поля, засіяний житом; попівське поле' (Онишкевич, I, с. 403).

Номен *луки* < *лука* на українському ґрунті вживають із таким спектром значень: 'рівна місцевість, вкрита травою' (ЕСУМ III, с. 302), 'низина, заросла травою' (Марусенко, с. 236), 'місце біля хати, де косять траву', 'вигин' (Онишкевич, I, с. 419), 'рівна місцевість, вкрита трав'янистою рослинністю' (Худаш, с. 145): *Луки* (місця над ріками).

4. Мікротопоніми, основи яких містять указівку на форму, колір мікротериторії. Пропріативи, основи яких співвідносяться з лексемами на позначення форми мікрооб'єктів, представлені такими прикладами:

На досліджуваній території від номена *кут* і його демінутивної форми *куток*, які кваліфікують як 'частину якої-небудь території, місцевості' (СУМ IV, с. 417), 'куток; відокремлене з усіх боків місце' (Гуц., с. 90), 'земельна ділянка клиноподібної форми' (Личук, с. 156), утворилися мікротопоніми *Мацьків Кут* (поле), *Шівський Куток* (поле).

Апелятив *шипці* 'гостра вершина гори' (Марусенко, с. 254), 'шипиль', 'гостре закінчення предмета' (Онишкевич II, с. 388), 'гострий кінець' (Дидик-Меуш, с. 279) засвідчений у пропріативі *Шпиці Красни* (частина лісу).

Серед зібраних мікротопонімів виокремлюємо найменування, основи яких описують забарвлення мікрооб'єкта: *Красна* (ліс), *За Краснов* (поле), *Під Краснов* (поле). Мікротопонім *Красна* утворений шляхом усічення опорного компонента якоїсь первісно апеллятивної словосполуки на зразок *красна горбовіна, красна поляна* і под. і субстантивзації компонента-означення *красна* < *красний* зі значенням 'гарний, красивий, прекрасний' (ЕСУМ III, с. 77).

5. З-поміж зібраного матеріалу виявлено й мікротопоніми, мотивувальні основи яких указують на структуру ґрунту.

Географічний термін *рўдка* побутує зі значенням 'іржаве багно, болотистий луг, болотистий берег' (ЕСУМ VI, с. 134), 'мокра, заболочена низовина' (Черепанова, с. 200), 'болото з іржавою водою' (Данилюк, с. 121) і пояснює кілька мікротопонімів: *Рўдка*, *Гни́ла Рўдка*.

Географічний термін *рїнь* 1) 'заплава біля річки, де є наноси піску, гравію тощо', 2) 'ріка' (Шило, с. 228) та його дериват *зарїнки* < діал. *зарїнок* конденсує в собі такі значення: 'пологий берег річки, вкритий рїнню' (ЕСУМ II, с. 238), 'не зарослі кущами кам'янисті береги річки, потоку; кам'янистий луг над річкою' (Марусенко, с. 229), 'нижина, рівнина біля річки', 'поле, пасовище біля річки', 'місце біля річки, поросле травою', 'місцевість уздовж течії річки' (Личук, с. 115) реалізовані у таких власних назвах: *Рїнь* (місцевість), *На Рїні́* (місця над ріками), *За Рїне́в* (ділянки землі), *Зарїнки* (поле), *Са́башові Зарїнки* (пасовище), *Сахурові Зарїнки* (поле).

Апелятив *куши́рки* < *куши́рі* 'болото, заболочене грузьке місце' (Громко, с. 108) у своємі складі містить мікротопонім *Ксьо́ндзові Куши́рки* (поле). У радянський період на тих земельних угіддях проводили осушення (меліорацію). *Куши́рки* < *куши́р* 'водяна рослинність' – походження неясне (ЕСУМ III, с. 170).

Пропріативи (*Перелуб* (поле), *Піскі* (поле)) мотивовані лексемою *перелуб*, яку тлумачать як 'перелубане місце', в основі якого корінь *луб* в одному зі значень 'кора, знята з дерева великими шматками', 'твердо' (ЕСУМ III, с. 296), пор. *луб* 'кора' (Онишкевич I, с. 418), *луб* 'задник у чоботі', твердий, як луп (луб) (Шило, с. 163) та апелятивом *піскі́* < *пісо́к*, який уживається зі значенням 'сипуча гірська порода, що складається з крупинок твердих мінералів; простори, ділянки землі, покриті великими масами цієї породи' (ВТССУМ, с. 790), 'поле з піщаним ґрунтом' (Личук, с. 211).

6. Мікротопоніми, основи яких указують на водні реалії. Термінологія на позначення водних реалій становить вагому частку (10,3 %) в мікротопоніміконі села, що пов'язано з природним розташуванням населеного пункту між двома ріками та наявністю великої кількості дрібних водойм. У складі мікротопонімів села фігурує низка гідрографічних термінів.

Гідронімен *гурко́тало* зі значенням 'маленький водоспад' (Грінченко I, с. 340), 'рух води з гуркотом', 'водоспад' (Личук, с. 86) творить онім *Гурко́тало* (місце).

Лексема *заї́за* на українськомовному ґрунті похідна від *із* 'місце, залите під час повені водою і відгороджене сіт'ями' (Данилюк, с. 42) – твірна база мікротопоназви *Заї́за* (місце на Сукелі, де перегороджували річку, щоб пустити воду до млина в Соколові).

Гідротермін *калиба́ня* 'яма, заповнена водою' (Данилюк, с. 42), 'глибоке місце, заглибина в річці або потоці', 'баюра' (Онишкевич I, с. 335). *Калиба́ня* – очевидно, результат поєднання слів *ковба́ня* і *калаба́тина* (ЕСУМ II, с. 345), пор. *ковба́ня* 'яма у водоймі', 'заповнена водою яма, де вибрали пісок', 'викопане водоймище', 'природна стояча водойма' (Данилюк, с. 63). Апелятив *калиба́ня* утворює розлогий ряд мікротопонімів: *Бронькова Калиба́ні* (непротічна водойма), *Івасьова Калиба́ні*, *Ксьо́ндзова Калиба́ні*, *Луцьова Калиба́ні*, *Чорнову́сова Калиба́ні*, *То́машова Калиба́ні*.

Гідротермін *ріка́* (< двн. інд. *ráyas* 'біг, течія' (ЕСУМ III, с. 95)) кваліфікують як 'водний потік, що живиться із джерела або стоком атмосферних опадів і тече по видовжених зниженнях рельєфу від верхів'я до гирла' (СУМ VIII, с. 574),

‘велика водна артерія’ (Данилюк, с. 82), ‘низина біля річки’ (Марусенко, с. 229). Ріка – це важливий об’єкт у селі, тому побутує низка мікротопонімів, мотивованих аналізованим апелятивом: *Ріка́* (територія, де протікає ріка Свіча), *Над Ріко́в* (пасовище), *Понад Ріку́* (пасовище), *За Ріко́в* (поле).

Гідрографічний термін *ростóка* має значення ‘розгалуження русла річки’ (Грінченко III, с. 198), ‘проточний рукав річки’ (Никончук, с. 35), ‘затока, відгалуження річки, рукава річки’ (Дзендзелівський, с. 14), ‘місце, де розгалужується річка’ (Никончук, с. 36), ‘водяний потік, що відійшов у бік від головного русла річки’ (Данилюк, с. 84). Цей термін властивий не лише для української мови, але й для інших слов’янських мов: пол. *roztóka* ‘місце розгалуження річки, долина, якою тривалий час тече потік’ (Nitsche, с. 63), чес. *roztóka* ‘долина гірського потоку’, ‘долина зі стрімкими схилами’, ‘вужка довга долина’, ‘стрімкий берег’ (Малько, с. 60). Мікротопоніми, в основі яких лежить апелятив *ростóка*, вживаються на позначення кількох сільських мікрооб’єктів: *Ростóка* (водойма), *За Ростóков* (пасовище), *Зароцічі* (поле). Останнє найменування може бути споріднене і з дієсловом *рости*, пор. діал. *рóща* ‘лісок’, діал. *рóщиця* ‘лісок’, *зáроці* ‘статеве покоління у рослин, для яких характерним є розмноження спорами’ (ЕСУМ V, с. 125).

Лексема *став* акумулює в собі такі семантики: ‘водоймище (у природному чи штучному заглибленні) з непроточною водою’ (ВТССУМ, с. 1185), ‘мокра заболочена низина’, ‘низина біля річки’ (Данилюк, с. 90). Аналізований гідротермін є основою творення не лише одноклассових: *Став* (водойма), *Ставі́*, двоклассових пропріативів: *Ланські Ставі́*, *Панські Ставі́*, *Сьіхівські Ставі́* але й у формі прийменникової конструкції: *Над Ста́вом* (ресторан).

Апелятив *суке(і)ліско* походить від гідроніма Сукіль і вербалізує семантику ‘місце, де розливається Сукіль’. Серед зібраного матеріалу виявлено кілька мікротопонімів, мотивованих аналізованим номеном: *Суке(і)ліско* (територія від Каштана до річки Сукіля разом із полем, джерелами, водоймами), *Засукелі* (поле), *Ксьо́ндзове Суке(і)ліско* (поле).

Дендролексеми *кирні́чка* ‘джерело під горою’ (Онишкевич I, с. 345), ‘криниця в полі, але без цямрини, джерело’ (Онишкевич I, с. 347), *нетéчина* зі значенням ‘болото’ (ЕСУМ V, с. 536), споріднене з українським *нетеч*, *нетéча*, *нетéчі* ‘стояча вода’ (СУМ V, с. 395), ‘невеликий потік’, ‘невелика річка’ (Онишкевич I, с. 486), *потóчище* < *потік* ‘струмок, видолонок’ (ЕСУМ V, с. 537), ‘вижолоблене заросле місце, яким тече вода’ (Онишкевич II, с. 126), ‘невелика водна артерія, менша, ніж річка’ (Данилюк, с. 107), *роздиркі́* < незасвідченого *роздírка*, ймовірно, зі значенням ‘місце роздвоєння водної артерії на рукави’, пор. *ростóка* ‘місце, де потік ділиться на два рукави’ (Онишкевич II, с. 193), ‘розтік (водних джерел)’ (Гуц., с. 168) та *сáджівка* на позначення ‘рибного садка, басейну для розведення риби, став’ (Грінченко IV, с. 95), ‘природної стоячої водойми’ (Данилюк, с. 123), ‘штучної водойми’, ‘ями з водою’, ‘спеціально викопаної невеличкої водойми’ (Шийка, с. 101) представлені одним онімом: *Кирні́чка* (джерело), *Нетéчина* (потічок у Соколівському Лузі), *Тимчі́шине Потóчище* (потік), *Роздиркі́* (місце), *Сáджівка* (водойма).

7. Мікротопоніми, утворені від назв рослин. Мікротопоніми, утворені на базі фітотермінології, репрезентовані чималою кількістю (виявлено 34 одиниці – 12 % від загальної кількості). При цьому з-поміж них наявні деривати, похідні від назв порід дерев, так і від назв збірних понять рослинності. Село розташоване серед лісів, де ростуть ялина, дуб, береза, граб, бук та ін., які й стали основою

творення номінацій. За словами дослідників, мікротопоніми, похідні від назв тварин і рослин, не завжди є свідченням того, що їх у цих місцях була велика кількість. Іноді саме рідкісні, одиничні явища зумовлюють появу виникнення тієї чи тієї назви [Еремия 1982, с. 62].

Лексема *береза* (< псл. *berza < *berġa ‘береза’, яке пов’язане з праїндоевропейським коренем, семантику якого трактують як ‘світла, біла’ (ЕСУМ I, с. 171)) на апелятивному рівні утворює номен *березина* ‘березовий гай, ліс; березник, березняк’ (СУМ I, с. 160), ‘березовий ліс’ (Рудницький, с. 17), ‘порослий березами схил гори’ (Гуц., с. 12), від якого походять мікротопоніми *Березина* (ліс), *У Березині* (поле).

Похідна лексема *вільхи* (< іє. *alis-, <elis- < *el-, *ol- ‘червоний, жовтий’ (вільхове дерево червоне всередині) (ЕСУМ I, с. 399–400)) – *вільшина* зі значеннями ‘зарості вільхи’ (СУМ I, с. 676), ‘ліс вільховий’ (Рудницький, с. 33), ‘зарості, кущі вільхи; вільшник’ (Гуц., с. 25) та її дериват *вільшинка* ‘місце, поросле вільхою’ (Худаш, с. 43) мотивують мікротопоніми *Вільшина* (частина села), *Вільшинкі* (поле).

Апелятив *вербіна* (< верба < іє. *uer-b(h) – ‘крутити, гнути’ (ЕСУМ I, с. 350)) кваліфікують як ‘місце, поросле вербами’ (Черепанова, с. 40). Територія села репрезентує такі найменування різної структури: *Вербіна* (частина села), *Коло Вербіни* (зупинка), *За Вербінов* (поле), *У Вербіні* (зупинка).

Апелятив *дуб* рефлексує на українських теренах із семантикою ‘багаторічне листяне дерево з міцною деревиною та плодами – жолудями’ (СУМ II, с. 428). У досліджуваному селі виявлено такі пропріативи, складовим компонентом яких є розглянутий вище номен у плюральній формі: *Киселикові Дубі* (дуби), *Яцикові Дубі* (три дуби).

Лексеми *яліна* зі значенням ‘ялиновий ліс’ (Онишкевич II, с. 402), ‘високе хвойне вічнозелене дерево родини соснових; збірн. ялиновий ліс, гай’ (СУМ XI, с. 642) та *каштан* виявилися непродуктивними й ілюстровані одним дериватом: *Пердъикова Яліна*, *Коло Каштанá* (джерело).

Фітолексема *ліпа* ‘дерево з серцеподібним зубчастим листям і жовтим пахучим медоносним цвітом’ (СУМ IV, с. 457) представлена на аналізованій місцевості поодинокими прикладами: *Під Ліпами* (старий цвинтар). Це тлумачення походження дослідники розширюють народними трактуваннями. Зокрема, Н. Сокіл-Клепар зазначає, що в селі Лисиничі Пустомитівського району Львівської області існує таке поняття, як «віднести в липи», тобто завершити свій земний шлях [Сокіл-Клепар 2021, с. 412].

Термін *гай* (< псл. *gajъ, пов’язане з gojiti (укр. гоїти) (ЕСУМ I, с. 451)) зафіксований зі значеннями ‘лісок, молодий ліс’ (Рудницький, с. 20), ‘невеликий ліс’ (Громко, с. 54), ‘малий ліс’, ‘рідкий ліс’, ‘невеликий, переважно листяний ліс’ (Данилюк, с. 23) формує оніми *Гай* (ліс), *Вовчиків Гай* (гай).

Досліджуване село представлене 4 мікротопонімами, мотивованими апелятивом *ліс* зі значенням ‘великий простір, порослий лісом’ (Данилюк, с. 54): *Ліс*, *Під Лісом* (поле, сінокіс, пасовище), *Уговньїнський Ліс*, *Човганський Ліс*, *Турьїнський Ліс*.

Географічний термін *луг* (< псл. *lוגъ ‘поросла травою і кущами лука’ (ЕСУМ III, с. 297–298)) зі значеннями ‘поросла травою і кущами лука, що використовується як пасовисько та сіножать’ (СУМ IV, с. 552), ‘низовина, поросла травою’, ‘низовина, поросла лісом’, ‘заболочена низовина’, ‘низина біля річки’, ‘низька місцевість’, ‘викорчувана місцевість’ (Марусенко, с. 235), ‘луг, низина над річкою або потоком, поросла кущами або деревами’ (Рудницький,

с. 25); 'пасовисько коло річки' (Онишкевич, I, с. 418) ужитий у базових одиницях 9 місцевих найменуваннях: *Луг*, *Лугі*, *Базиків Луг*, *Батьків Луг*, *Мацьків Луг*, *Сáхурів Луг*, *Сáбашиів Луг*, *Соколівський Луг*, *Човгáнський Луг*.

Лексема **маслінкі** позначає 'місце, де ростуть багаторічні трави, гриби' (пор., назви рослин, грибів *маслінка*, *маслюкі*, у біології є такі назви рослин, як *маслінка вузьколиста*, поширена в Україні). Підтвердження цьому знаходимо й у лексикографічних працях: пор. *масянка* (бот.) 'лілея лісова', *масленке* 'під'ялиник звичайник', *масянкі* 'крокус строкатий', *масльонкі* 'петрів хрест лускатий' (ЕСУМ III, с. 408). Фітотермін *маслінкі* в обстежуваній місцевості ілюстрований одиничним прикладом: *Маслінкі* (ліс).

Апелятив **швар** представлений семемою 'місце водойми, поросле очеретом', *швар*, *швара* 'осока' (СУМ XI, с. 426). На аналізованому терені засвідчений поодинокими прикладами: *Швар* (місце), *Шварéга* (місце).

Номен **кóрчі** зі значенням 'непрохідні лісові зарості' (Личук, с. 145), 'зарості дерев, кущів' (Шийка, с. 58) представлені одним онімом: *Кóрчі* (заросла місцевість).

8. Мікротопоніми, основи яких указують на фауну. Крім рослинного світу, у мікротопонімії села відображено і тваринний, зокрема назви збірних понять тварин. Найменування відзографічного походження представлені 5 одиницями. Вони побутують як у монолексемному оформленні: *Скітні* (дорога для худоби), так і у формі складених сполук: *Скітні коло Гонталій*, *Скітні коло Шкóли*, *Скітні коло Каплічки*, *Скітні коло Масііма*.

Отже, у частині мікротопонімів села географічний термін поєднується із залежним атрибутивним елементом. Компонент-означення у складених найменуваннях указує на:

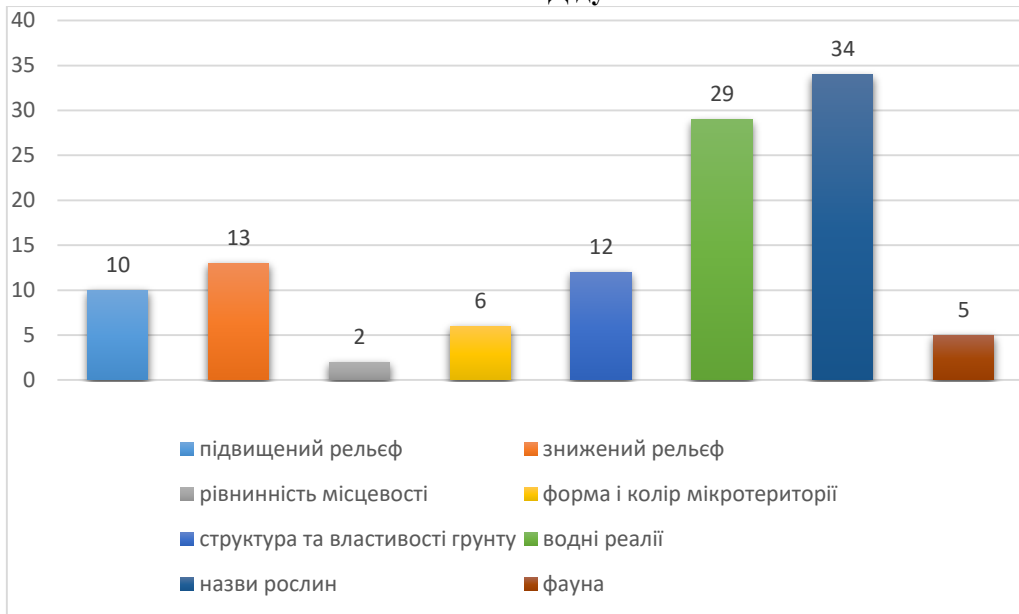
- якість денотата чи якісь інші його властивості: *Гни́ла Рудка* (рудка);
- відсутність лісового покриву: *Ліса Горá* (берег);
- особу-власника, іменованого антропонімом: *Батьків Луг* < *Батьків* (Редько 1, с. 38), *Брóнькова Калиба́ні* < *Бронько* < *Броньо* (Чучка, с. 91) або *Бронькова* < *Бронько* < *Броніслав* (Трійняк, с. 53), *Кисéликові Дубі́* < антр. *Киселик*, *Ксьóндзова Калиба́ні* (непротічна водойма) < ксьондз, *Куликів Лан* (поле) < *Кулик* (Редько 1, с. 556), *Яцикові Дубі́* < *Яцик* (Редько 2, с. 1259) та ін. Окремо потребує обґрунтування щодо віднесення до цієї групи мікротопонімів *Па́нська Фóса*, *Ксьóндзова Калиба́ні* і под. З цього приводу Д. Бучко зазначає, що такі мікротопоніми реалізують антропонімну функцію, бо власник поля пан мав ім'я і прізвище, але, оскільки він був у селі один, то найкращим засобом його ідентифікації було не прізвище, а загальна назва пан, яка власне виконувала в цьому випадку роль оніма [Бучко 2005, с. 20];
- суміжне розташування об'єктів: *Верба́нська Яма* < мт. *Верба́на*, *Уговня́нський Ліс* < ойк. *Угільна* та ін.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, у межах досліджуваних мікротопонімів виділяємо 8 семантичних груп. Найбільш вагому частку в аналізованому ономастиконі села займає термінологія на позначення водних реалій та мікротопоніми, сформовані на базі фітотермінології, які стали основою творення відповідно 29 і 35 власних назв різної структури. Це можна пояснити природним розташуванням населеного пункту між двома ріками, лісами та наявністю великої кількості дрібних водойм. У межах цих груп найбільшу кількість найменувань фіксуємо від апелятивів *калиба́на* / *став* і *луг* – відповідно 6 і 9 номінацій. Найменш кількісно представлені мікротопоніми, основи яких характеризують рівнинність місцевості. Перспективи подальшого

дослідження вбачаємо в описі антропогенних мікротопоназв та укладанні словника мікротопонімів села Великі Дідушичі.

Діаграма 1

Кількісна характеристика тематичних груп мікротопонімів села Великі Дідушичі

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- бот. – ботанічне
- двн. інд. – давньоіндійське
- діал. – діалектне
- іс. – індосвропейське
- мт. – мікротопонім
- ойк. – ойконім
- пол. – польське
- пор. – порівняйте
- присл. – прислівник
- псл. – праслов'янське
- чес. – чеське
- > < – походить

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ

ВТССУМ – Бусел, В. Т. (ред.). *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (2004). Київ – Ірпінь, 1440 с.

Грінченко – Грінченко, Б. (ред.). *Словарь української мови*. В 4 тт. Київ, 1907–1909.

Громко – Громко, Т. В., Лучик, В. В. і Поляруш, Т. І. (1999). *Словник народних географічних термінів Кіровоградщини*. Київ – Кіровоград, 221 с.

Гуц. – Закревська, Я. (ред.). *Гуцульські говірки* (1997): короткий словник. Львів, 232 с.

Данилюк – Данилюк, О. К. (1997). *Словник народних географічних термінів Волині*. Луцьк, 103 с.

Дзензелівський – Дзензелівський, Й. О. (1982). Українські назви гідрорельєфу: відгалуження річки, рукава річки, затоки. [У:] *Дослідження лексики і фразеології говорів українських Карпат*. Ужгород, 3–53.

Дидик-Меуш – Дидик-Меуш, Г. (2021). *Мокряни: Говірка маминого села*. Словник. Львів, 284 с.

ЕСУМ – Мельничук, О. С. (ред.). *Етимологічний словник української мови*. В 7 тт. Київ, 1982–2012.

Личук – Личук, С. В. (2018). *Словник народних географічних назв Івано-Франківщини*. Івано-Франківськ, 312 с.

Малько – Малько, Р. Н. (1974). *Географическая терминология чешского и словацкого языков (на общеславянском фоне)*. Минск, 142 с.

Марусенко – Марусенко, Т. А. (1968). Матеріали к словарю украинских географических апелятивов (названия рельефов). [В:] *Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика)*. Москва, с. 206–255.

Никончук – Никончук, М. В. (1979). *Матеріали до лексичного атласу української мови (Правобережне Полісся)*. Київ, 315 с.

Онишкевич – Онишкевич, М. Й. (1984). *Словник бойківських говірок*. У 2-х ч. Київ.

Редько – Редько, Ю. К. (2007). *Словник сучасних українських прізвищ*. У 2 т. Львів.

Рудницький – Рудницький, Я. (1962). *Географічні назви Бойківщини*. Вінніпег, 246 с.

СУМ – Білодід, І. К. (ред.). *Словник української мови*. В 11 тт. Київ, 1970–1980.

Трійняк – Трійняк, І. І. (2005). *Словник українських імен*. Київ, 508 с.

Худаш – Худаш, М. Л. (2006). *Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (відапелятивні утворення)*. Львів, 452 с.

Черепанова – Черепанова, Е. А. (1984). *Народная географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья*. Сумы, 274 с.

Чучка – Чучка, П. (2005). *Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник*. Львів, 704 с.

Шийка – Шийка, С. В. (2016). *Словник народних географічних термінів Ровеницини*. Тернопіль, 118 с.

Шило – Шило, Г. (2008). *Наддністрянський регіональний словник*. Львів, 287 с.

Nitsche – Nitsche, P. (1964). *Die geographische Terminologie des Polnischen*. Köln-Graz, VII, 339 s. SJPD –Doroszewski, W. (red.). *Słownik języka polskiego*. Т. I–XI. Warszawa, 1958–1969.

ЛІТЕРАТУРА

Бучко, Д. (2005). Анонимні сіл давнього Любачівського повіту. [У:] *Mikrotoponimia na pograniczach językowo-kulturowych*. М. Łesiów, М. Olejnik (red.). Lublin, 17–23.

Габора, М. (2013). *Топонімія Покуття та деяких прилеглих територій: Етимологічний словник-довідник*. Івано-Франківськ, 932 с.

Еремья, А. И. (1982). *Географические названия рассказывают*. Кишинев, 102 с.

Карпенко, О. П. (2007). Мікротопонім. [В:] *Українська мова. Енциклопедія*. Русанівський В. М., Тараненко О. О. (ред.). Київ, с. 362.

Карпенко, Ю. А. (1970). Топонимы и географические термины (вопросы взаимосвязи). [В:] *Местные географические термины: вопросы географии*, 81, с. 36–45.

Мосур, О. (2021). Мікротопоніми кінця XVIII – поч. XIX століття, мотивовані назвами рослин (на матеріалі онімів Самбірського циркулу). [У:] *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*, 1, с. 321–326.

Ординська, І. Я. (2020). *Мікротопонімія Північної Хмельниччини*. Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Вінниця, 18 с.

Сокіл-Клепар, Н. (2021). Мікротопоніми на інтерактивних мапах: спроба презентації. [У:] *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*, 1, с. 410–414.

Сокіл, Н. В. (2008). *Мікротопонімія Сколівщини*. Львів, 205 с.

Яніцька, Н. Р. (2012). Мікротопонімія центральних та східних районів Львівської області. Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 396 с.

REFERENCES

Buchko, D. (2005). Anonymy sil davnoho Lyubachivskoho povitu [Anonymy of the Villages of Liubachivsky County]. [In:] *Mikrotoponimia na pograniczach językowo-kulturowych*. М. Łesiów, М. Olejnik (red.). Lublin, s. 17–23. (in Ukrainian)

Haborak, M. (2013). *Toponimia Pokuttia ta deiakych prylyhlykh terytorii: Etymolohichniy slovnyk-dovidnyk* [Toponymia of Pokuttia and some adjacent territories: Etymological reference dictionary]. Ivano-Frankivs'k, 932 s. (in Ukrainian)

Yeremiia, A. I. (1982). *Neohrafycheskiye nazvaniya rasskazyvayut* [Geographical names tell]. Kyshynev, 102 s. (in Russian)

Karpenko, O. P. (2007). *Mikrotoponim* [Mikrotoponim]. [U:] *Ukraiinska mova. Entsyklopediia*. Rusanivskiy V. M., Taranenko O. O. (red.). Kyiv, s. 362. (in Ukrainian)

Karpenko, Yu. A. (1970). Toponimy i geograficheskie terminy (voprosy vzaimosvyazi) [Toponyms and geographical terms (relationship issues)]. [V:] *Mestnye geograficheskie terminy: voprosy geografii*, 81, s. 36–45. (in Russian)

Mosur, O. S. (2019). *Mikrotoponimiia kintsia XVIII – pochatku XIX stolittia. Sambirskiy tsyrkul* [Microtoponymy of the late 18th and early 19th centuries]. Avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 – ukraiinska mova. Lviv. (in Ukrainian)

Ordynska, I. Ya (2020). *Mikrotoponimiia Pivnichnoi Khmelnychchyny* [The Microtoponyms of Northern Khmel'nytskyi Region]. Avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 – ukraiinska mova. Vinnytsia, 18 s. (in Ukrainian)

Sokil-Klepar, N. (2021). *Mikrotoponimy na interaktyvnykh mapakh: sproba prezentatsii* [Microtoponyms on interactive maps: an attempt at presentation]. [U:] *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia*, 1, s. 410–414. (in Ukrainian)

Sokil, N. V. (2008). *Mikrotoponimiia Skolivshchyny* [The Microtoponyms of Skole Region]. Lviv, 205 s. (in Ukrainian)

Yanitska, N. R. (2012). *Mikrotoponimiia tsentralnykh ta shhidnykh rayoniv Lvivskoi oblasti* [Microtoponymia of the Central and Eastern Districts of Lviv Oblast]. Dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 – ukraiinska mova. Lviv. (in Ukrainian)

*Подано до редакції 30.11.2022 року
Прийнято до друку 29.12.2022 року*